

Påkledd i trekvart hundreår

Dei fleste stader i verda må folk ha klede, først og fremst for å for å halde kulde eller varme ute. Men samtidig er klede så mye meir. Dei kan vere statussymbol, – kongen

Hos fotografen i 1944. Det var okkupasjon og varemangel, og snautt med stoff, derfor har den største kjolen ei einsfarga innfelling.
Foto: Martha Alme.

i eventyret har hermelinskappe, og militære offiserar har stjerner og striper. Eller klede kan vere signal om kven du *er* eller ønsker å vere. I fleire yrke har dei tilsette uniform, dei er lette å kjenne att. Privat kan vi kle oss i dress eller sæggebukser, hijab eller dongeribukser med hol. Det er ofte sosiale omsyn kan avgjøre kva ein *kan* ha på seg, for å vere anstendig, oppnå respekt, eller for å bli ein av gjengen. Det fins uskrivne reglar for kva som er akseptabelt og ikkje. Og i det rike Vesten i dag ligg dei fleste under for eit motetyranni, som ikkje ser ut til å ha annan hensikt enn at noen skal tene mest mulig pengar.

Desse funderingane fekk meg til å sjå ned i mi eiga kleshistorie. Kan den vere interessant for andre enn meg sjøl? Kan den fortelje noe om tradisjon og mote, om kulturpåverknad, om tilgangen på råvarer og ikkje minst om folks levekår?

Starten

Som spedbarn i 1942 var eg nok kledd etter alle kunstens reglar. Mor var utdanna spedbarnpleierske, og hadde vore med på den revolusjonen det var da talet på spedbarn som døde sakk. Derfor var det strenge reglar som gjaldt, og hygiene, frisk luft og høvelige klede var nøkkelord. Eg låg nok òg på stramt laken og vart snudd kvar tredje time!

Eg kan jo ikkje hugse kva eg hadde på meg, men spedbarnstøy gikk ofte i arv, eska med klede vart sendt til neste nyfødte i slekta, dessuten var eg ofte barnepassar i ung alder, så eg har jo sett kva dei brukte. Inst mot kroppen ei trøye i tynn vevd bomull, cambrik, med fastsydd eller laus «pres-tekrage», med forseggjort broderi. Det var noe å sikle på!

Ein bomullsklut (så mjuk som råd), eit kvadrat bretta til rektangel, tok i mot væte og det som elles kom. Utapå ei bleie, eit kvadrat av bomullsflanell bretta i snipp, og til slutt ein løyert, eit ermelaust liv som endte i ein lang pose som ungen kunne vekse i, og som vart bretta opp og knytt rundt med band. Rundt hals og ermehol kunne det vere brodert ein enkel bord med farga moulinégarn, blått til gitar og rosa til jenter. Jenter kunne bruke blått, men gitar aldri rosa. Så vart ungen lagt i eit flanell-teppe, med hovudet mot ein snipp, for å varme nakken og issen.

Dette var før vaskemaskintida, og det var litt av ein jobb å halde ungar reine. Klutar og bleier vart kokt i ein stor kjele på omnen, og så skylt i mange vatn. Under krigen vart det etter kvart mangel på varer, og det måtte vaskas ofte, for ein hadde få skift. Det blir fortalt at tanta mi var oppe fleire gonger om natta og fyrte, for at klutane som hang på snorer under taket skulle tørke til neste morgon. Papirbleier var det ennå ingen som hadde tenkt på, det låg meir enn 25 år fram i tid.

I Kals

Dei åra vi budde på garden til besteforeldra mine, i Kals, frå eg var tre til seks år, veit eg lite om kva eg hadde av klede. Det var nok kjole eller skjørt, ikkje noe som likna på langbukser. Men trulig hadde eg heimestrikkka «gamasjebukse» til utebruk, ein

slags ull stillongs utan fot. Eg hugsar at Bessa – mormor – satt i kammerset og spann ull, det vart nok garn til å strikke sokkar og slikt av, kanskje ein barnegenser. Oftast var det å bruke det ein kunne arve eller sy om, det var lite eller ingen tilgang på varer den tida. Men noe ekstravagant hadde vi. Tante Jorun hadde kaninar, og ho sydde muffe av kaninskinns både til Inger Helene, syster mi, og meg. Det var jo eit alldeles unyttig plagg, men du verda slik stas! Mi muffe var fora med fôrstoff frå ei gammal kåpe, med ein innerlomme med liten glidelås. Noe så fint! Glidelåsen hadde enda ei lita kule ytterst på dragaren ... Ei fin lue hadde eg òg, av killingskinn, med farga band i samansyinga og band under haka. Truleg hadde Jorun sydd den òg. Lua var vel nyttig, men muffene var jo bare til pynt. Dei fortel likevel om gleda over å skape noe, sjøl om ein hadde små middel å gjøre det med, eller kanskje nettopp derfor. Unge damer hadde dessutan energi, ei anna tante broderte og sydde bunad til dokka mi av små tøy- og garnrestar, eit overskottsarbeid innimellom alle gjøremål.

Eitt minne står klart for meg. Eg var nesten seks år, eg står på perrongen og ventar på far. Eg har rosa amerikansk kjole med små blomster rundt kanten, kjolen hadde mor fått av «tante Åse», ei veninne frå barnepleierskolen. Noe så fint hadde eg aldri hatt! Det var mange i Norge som fekk pakker frå USA i åra etter krigen, privat hjelp frå slektningar som ikkje hadde hatt krig og okkupasjon tett innpå.

Om vinteren vart det tatt bilde av oss i ein skibakke far stelte i stand. Vi jentene har vendmålsdress, jakke og bukse, type romslig. Det var sikkert ei sydame som hadde lagd dei, slike plagg trudde ikkje mor seg til å sy sjøl. Stoffet fekk dei ifrå Brumunddals Uldvarefabrik, dit dei sendte ullfiller til

Søndagstur i vendmålsbukse, type romslig. Randi og Lillegull ved skihytta på Gåstjønnåsen ca. 1952.

plukk, shoddy, som vart brukt som fyll i dyner og puter. I retur kunne dei da få stoff eller garn, men garn hadde dei sjølve i Kals, sjøl om dei ikkje hadde så mange sauer. All ulla vart nok brukt heime, det skulle mange par sokkar til i ein familie, sjøl om sokkane vart stoppa mange gonger, – det fans ikkje nylontråd til å forsterke i hæl og fot den gongen.

Eit anna minne: Eg var seks år og var med mor bort til tante Ingeborg for å låne telefon og ringe til far. Han hadde begynt i jobb på Os, og mor måtte rådføre seg med han: Hadde vi råd til at jentene kunne få gå på danseskole? Far meinte ja, og vi møtte opp på Trudvang hotell, og lærte polonese og fingerpolka. Den flotte tømmerbygningen gjorde inntrykk, den store salen der ei dame spelte piano, og vi satt på stolar langs veggene og dingla med beina før dansen begynte. Det var stort for ei som snau hadde vore utafør tunet i Kals. Så kom av-

slutningsballet, og vi måtte ha ny kjole. Lyseblå kunstsilke, noe så fint! Det skulle vere mørkeblå fløyelsband til belte, men det fans ikkje, bare mørke brune, og da måtte det bli slike. Eg hugsar at mor var lei for det, men det var framleis mangel på varer i 1948.

På Os

Vi flytta til Os sommaren 1949, og frå den tida hugsar eg betre. Påkledninga var standard i nesten heile mi skoletid: Bomulls trøye, liv med langsgående forsterkning av ripsband, der knappane skulle festas, strømper festa til livet med holstrikk og knapp på strømpa. Underbukser som gikk langt ned på låret, likevel kunne det bli ei glippe mellom bukse og strømper, der blåfrosen hud syntes. Over hadde eg skjørt og genser inne til kvardags. Ute var det tjukke ullstrømper utpå, og strikka ullbukse. Ei stor forbetring vart det for mor da vi kunne gå til «tante» i Øilund og få strikka plagg på

maskin, både strømper, bukse og genser.

Vi to søstrene fekk ofte like klede, men om vi fekk skjørt, var det *seler* på mitt, elles hang ikkje skjørtet på. Forsmedelig! Det førte også til at eg gikk i same kleda lenge, eg måtte slite ut eller vekse frå både mitt og hennes, som eg arva. Eg hugsar eit raudt og kvitt rutet bomullsskjørt, utsvingt, med skrådde bredder og brei linning, det var fint, sydd av Kornelia. Men så var det dei hersens selane!

På skitur utpå vårvinteren gikk vi gjerne over Halvmilenget og opp Verjåløpet i Hummelfjellet. Det vil seie far gikk heilt opp. Vi kom ofte ikkje så langt, men vi gjorde eit viktig arbeid undervegs: Vi, med mor som leiar, gjorde opp status i garderoben. *Den* kjolen var kanskje stor nok om vi la ned fallen, men *den* måtte forlengas, eit røfte på 12-15 cm kunne skjøtas inn midt på skjørtet, helst einsfarga viss kjolen var blomstret.

«Arnestadjentan har nyklede støtt» fekk vi høre at folk sa, men bak den garderoben låg det sparing, nøysamheit og gjenbruk. Redesign er inga ny oppfinning ...

I fjerde klasse fekk vi handarbeid på skulen, jentene sydde tøypose til å ha handarbeid i, i femte klasse sydde vi soldrakt, det var ganske moderne den gongen! Ei stor bukse med rynker rundt livet og langt nede på låra, og eit solliv med band rundt halsen og knytt bak. Det var ærbart! Da eg fekk «bikini» av Lillian ei stund etter, var det bare så vidt den passerte: Lita bukse og solliv i «hawaimønster», det var på grensa til umoralsk.

I Nørskula vart det halde sykurs for unge jenter og damer, og da var det mulig å få sydd kjole nesten gratis. Ikkje alle hadde råd til å kjøpe stoff til alt dei skulle trene på. Olga sydde småblomstret kjole i lillemartine-stoff til meg. Fin!

Å gå med klede som ikkje dekte kroppen var uvanlig på våre kantar. Mødrene våre gikk aldri i shorts, solkjole var det dristigaste, vel å merke med bolero utapå, når ein var blant folk. Sjølsydd soldrakt på bade- og fisketur ved Bredalslihaa 1954.

I heile folkeskoletida mi, til 1956, hadde vi bare naturfiber i kleda, bortsett frå hårsløyfer av «fallskjermsilke», som var av nylon.

Etter kvart brukte vi langbukser ute, om vinteren vendmålsdress, jakke og bukse. Godt og varmt når vi leikte i snøen, men eit heilt arbeid å få oss inn att, snøen sette seg som små kokar på buksene. Piasavakost var ikkje alltid nok, mor brukte ein gammal bordkniv for å få av det meste av snøen.

Skotøyet vinterstid var beksømsko, som vi òg kunne bruke på ski. Skia hadde tåjern og reimbinding med ei spenne på sida bak.

Elles fekk vi fantastiske labbar, sydd av Mikkjel skomakar. Lag på lag med vendmål var sydd saman med 1 cm breie stikningar. Snøringa var av skinn, med slegne maljer, og pløse av vendmål. Solene var det gildaste, laga av gamle bildekk. Lette, lydlause sko som var *varme*. Beksømskoa vart kalde og bretta snuten etter ei stund i snøen. Lab-

bar var supert når ein budde i andre etasje og måtte gå gjennom gangen til naboen. «Hugs å gå stille!» var eit refreng.

Det var kalde vintrar på Os på 50-talet, og mor tok ingen sjansar når det gjaldt klede. På skuleveg i minus 30 hadde eg øverst eit huetørkle knytt som gamle kjerringar gjorde, slik at det dekte panna og tunnvangen, ei lue utapå, og kanskje ei vindtett hette utapå der att. Og sjølsagt skjerv over munn og nase, knytt bak. Vendmålsdressen var på, og så to par vottar, vindvottar ytterst, når dei kom i handelen. Det hendte vi tredje fars utslitne sokkar utapå skoa, – dess fleire luftlag, dess varmare. Å gå ein kilometer i det utstyret kan eg ikkje hugse var verken krevjande, vondt eller vanskelig. Det var bare slik det var.

På 50-talet var det ikkje bare gamle kjerringar som gikk med huetørkle! I arva draktjakkje på Sundmoen, den gongen den var ein lang furumo utan hus.

Vi fekk sydd ytterklede og penklede hos sydamer. Det var kanskje ikkje så rart at vi fekk sans for kvalitet. Det var gode naturstoff og flinke damer, som ofte hadde gått ei tid i skreddarlære, eller som ganske enkelt hadde handlag og erfaring. Eigntlig kan inga påkledning sia måle seg med kvaliteten den gongen, på mange vis. Eg hugsar ei mørk blå kledeskåpe i prinsessefasong,

med krave og slag med stikningar, dobbeltspent og med pyntespensel med knappar bak, og så stikklokker. Heile kåpa var eit eventyr. Da fekk det ikkje hjelpe at Solveig sydamer stakk ei knappenål tvers gjennom skinnet på meg oppå aksla. Eg sa ingen ting før vi kom ut att, og om kvelden kunne vi sjå merket etter stikket.

Matroskjole eller matrosdress var den store moten i mange år på 50-talet, ein fekk kjøpt ferdig krage med lisser, knute og snor til fløyta. På Osmoen fekk eg sydd ny matroskjole, og den store opplevinga der var at Marit dekte på kaffebordet i stua til mor og meg, mens ho sjøl satt på vedkassa med ein kjøkkenkopp. Det var kanskje ein av mine første hobby sosiologiske observasjonar! Da kjolen vart for liten, brukte eg skjørtet til søndagsklede, t.d. når familien var på besøk i Øilund. Ingeborg og eg leikte med vatn og jord i leikestua, og mørkeblått foldeskjørt var ikkje det mest fornuftige. Ullskjørt med nedpressa folder kunne ikkje stappas i vaskebalja, så det vart mye arbeid for mor.

Og det kunne bli fleire utfordringar for henne. Da eg gikk sist i storskulen vart vendmålsbuksa avløst av ny gabardin strekkbukse. Julegrana skulle tennas, det var ei storhending, og dit kom det ungar frå heile bygda, det var spennande, dessutan var det mørkt. Eg skulle bare klive over eit trådgjerde, – og reiv ei flenge i den nye bukse. Da var det godt å ha Aslaug, som var venninne med mor og skreddarkyndig. Ho kunne kunststopp, og flenga var mest ikkje synlig etter at ho hadde stoppa og pressa. I dag sett vi bare på sikksakk på symaskina for å ordne slike rifter, men den teknologien hadde ikkje komme enda. Heime hadde vi symaskin med handsveiv, mens sydamene jamt over hadde trømaskin, og dermed begge hender fri, men maskinene hadde ikkje stoppeprogram.

Modern times

I siste halvpart av 50-talet kom den moderne verda nærmare. Det kom nylonstrømper i butikkane, og mor var av dei første på Os som hadde slike, finare enn dei lysebrune bomulls som var tjukke, og som seig ned og la seg i trekkspell. I eit ærend hos sydame Marit spurte mannen hennes:» Ke det e førr slags hussu det der?»

Ikkje bare trekkspellstrømper var eit problem. Om sommaren brukte vi kvite bomullssokkar, dei seig ned i skoa, for garnet var ikkje elastisk. Mor strikka kvarding av kvitt ullgarn, det var meir elastisk og heldt sokkane på plass. Vi var sommarungar i Kals, og syster mi gjorde påstand på at kvite sokkar skulle kokas, for det gjorde mor. Men kokt ull krympar, og det vart dokkesokkar ...

Eg var på julebesøk i Kals den vinteren eg gikk framhaldsskulen, og fekk vere med onkel og Ingrid på Fjellvang på fest. Eigentlig utan lov, for eg var ennå ikkje konfirmert. Men eg var fin! Rødt svingskjørt, halvvolang, i knitrande viskosetaft med moirée mønster, og lys gul bluse i eit tynt stoff. Og den jula fekk eg verdas første stillongs, i brun ull. For ein revolusjon! Slutt med blåfrosne legger og lår. «Stillongs» var jo eigentleg eit varemerke, men har gått inn i språket som namn på strømpebukser utan fot.

Den vinteren fekk eg òg mine første støvletter. Okseblodfarga, litt høgt skaft, med cowboyskjæring og beige stikningar. Det var noe anna enn beksømer og filtlabbbar!

Elles kom det i handelen ein slags kalsjer i gummi på den tida, sikkert frå Askim gummivarefabrikk. Dei var ankelhøge og hadde glidelås foran, og var til å ha sko inni. Og var bitterlig kalde, sjøl om det var plass til ein ullsokk utpå skoa. Det var

mote, men slett ingen vintersko. Likevel brukte mange jenter slike når vi skulle på fest. Dei var billige, og alternativet for mange var beksømsko, og sist på 50-talet tok *det* til å bli sosialt uakseptabelt til festbruk. Det har alltid vore kamp mellom mote og fornuft. Syster mi gikk med slike første halvåret på realskulen, og fraus.

Sjøl om vi fekk noe nytt, var nøysomheit framleis overordna alt. På eit bilde er eg 12 år, og har arva draktjakke etter Inger Helene (ho fekk drakt med skjørt og jakke da ho var 12), og ull huetørkle, det var vanlig når vinteren ikkje var for kald. Tørkledet var ein firkant bretta i snipp og knytt under haka. Lettvint og funksjonelt, tett over øra og med luft til bakhuet, ein slapp den kløa som ei lue kan gi.

Eg var 14 år og hadde ei ferievenninne frå Oslo. Ho hadde kvite sling back-sandalar med kilehæl og open tå, slike dei selte på Os Landhandel og som eg sikla på. Men mor meinte at brune flate sandalar med reim var mest fornuftig, så det fekk eg. Dei var sikkert sunnare for føtene, men ...

Frå eg var lita hadde eg bare hatt svarte eller brune sko, utvalet var magert i åra etter krigen. Men eg hugsar 80 årsdagen til tante Marthea, dit kom det slektningar frå Sverige, og den vakre Else hadde *blå* sko. Eg visste ikkje at det fans, det var bortafor alle draumar.

Utpå 50-talet skulle sommarsko vere kvite. Og ein fekk kjøpt skolakk, farge i ei flaske med kost i korken, som neglelakk. Da vart gråstripete sko nesten som nye.

Hausten 1957. Eit bilde viser søstrene på spasertur i høstferien. Inger Helene med dyffelcoat med hette, siste mote på Hamar, der ho gikk på gymnaset. Begge har vi gummikalosjar, «elefantlabbar», og eg har svart utskrådd skjørt, som eg sydde av mors gamle svartkjole i ullgeorgette, og pynta det

Systrene på veg opp Håkonsbakken i høstferien 1956. Dyffelcoat-moten var kommen til Hamar, der syster mi gikk på handelsgym.

med gullblondeband. Og jakka i blågrå ull-tweed er skreddarsydd. Kjartan skreddar var flink, og eg fekk bestemme fasongen sjøl, sikkert etter noe eg hadde sett i eit blad. Femtitalskrage og spensel bak. Og blå lærknappar!

Det var omtrent på denne tida eg fekk mi første kjøpte vinterkåpe, ull frå Rørstweed. Fortenåring i kledeskåpe, – da måtte ein te seg annleis enn fortenåringar i 2018!

Brukte vi ikkje langbukse? Jo som sagt, til vinter- og skibruk, elles var det skjørt eller kjole heilt opp til midten av femtitalet. Da fekk eg mi første olabukse, Wrangler, svart med gule saumar. Den var tøff!

Omtrent samtidig fekk Inger Helene og eg mørkeblå cordfløyelsbukser, med smekke og selar med doble ringar til lukking, sydd av sydame. Da var vi fine jenter på campingtur med liten Ford og spisstelt.

På framhaldsskolen, åttande skoleåret, lærte eg saum. Vi rissa mønster, klipte og sydde i ulike teknikkar, og fekk designe våre eigne klede. Akkurat på den tida trur eg stoffutvalet vart større, det kom inn nylon og blandingsstoffar med noe syntet i. Eg hadde fått tak i ein liten rest nylon, nesten gjennomsiktig, med kvite prikkar i

Nye fine cordfløyelsbukser! På besøk hos mormor i liten Ford Prefect 1954.

fløyel. Det rakk akkurat til ermelaus bluse med kinakrage. Av eit lysegrått rayonstoff sydde eg skjørt i halvvolang, men fordi stoffet var for smalt, ikkje dobbelt breidde, måtte eg skjøte på ein skalk for å få skjørtet som ein halvsirkel. Det var fint å danse i, og swingen var da i kjømda.

På realskulen

Som hybelbuar på Tynset brukte eg like ofte skjørt som bukse til kvardags. Med sokkar i skoa, utan strømper, sykla eg til skulen heile hausten, heilt til mart'n. Eg var brun som ei nøtt på leggene, og kan ikkje hugse at eg fraus. På mart'nsfest stilte eg i olabukse og stor genser, vams. Det var ikkje heilt bra, for penkjole var framleis det som gjaldt på fest, for skikkelige jenter. Men eg hadde storesyster på Hamar, og der var alt rockefebren i ferd med å breie seg, det gjaldt å vere moderne!

Den gongen var det faktisk stor forskjell på kleda til ungdommen i Nord-Østerdalen, sjøl om samfunna her var svært einsarta, sett utifrå. Eg hugsar betremanns barn i rutet foldeskjørt og kåpe, og eg hugsar jenter frå utkanten av utkanten, framleis med heimestrikka ullstrømper. Det var ei ordlaus opplæring i ulike levekår.

... og på gymnaset

På gymnaset, i åra 1959-62, vart vi nok meir opptatt av mote, men framleis var det heimesydd eller sjølsydd som gjaldt. Bomullstøy var ganske billig, og det var enkelt å sy ein kjole med trongt liv og rynkeskjørt med mye vidde. For at skjørtet skulle strutte ordentlig, sydde vi underskjørt av nettingstoff i nylon, lag på lag, kappe på kappe, kanta med nylonband i fleire fargar. Underskjørtet vart stiva i sukkerlake eller potetmjølsjamning, og likna på dei vi såg i blada. Stilig! Med ballerinaske og hestehale var

17. mai 1961. Hanna i kjole med strutteteskjørt og Randi i trongt skjørt, begge midt i motebildet. Ljomsongar Einar tykte jentene var fine.

ein klar for lørdagsfesten.

Moten var framleis ganske «damete». Eg hadde kjærast, med ei tante som var sy-dame, ho sydde hylsterkjole til meg både i bomull og i crimplene, eit nytt vidunderstoff som ikkje trong stryking, – og som vart ein pest og ei plage etterkvart, lite utvikla kunstfiber av dårlig kvalitet, som ikkje pusta. Kjolane likna på dagens mote, men det fans ikkje stretch, så ein måtte halde seg innafor måla!

Framleis var det vanlig å bruke skjørt på skulen, og eg fekk eit gult plisséskjørt i ull av syster mi, sydd på Erling Volds konfeksjonsfabrikk på Hamar. Ho vann det saman med mange andre premiar på «Det spør», ein spørjekonkurranse med Rolf Kirkvaag på Hamar-mart'n. Dette var framleis i storheitstida for konfeksjonsindustrien i Norge; rasjoneringa frå dei første etterkrigsåra var tilbakelagt, varestraumen auka, og konkurransen frå asiatiske

billigklede hadde ennå ikkje begynt. Heile Møre og Romsdal var t.d. full av konfeksjonsfabrikkar. Kvalitet i stoff og dyktig saum var eit adelsmerke, profitt var ennå ikkje det einaste målet for fabrikantane, og det var eit poeng at klede skulle *vare*.

Russetid hadde vi, og mye moro både innadørs og utadørs, men ikkje ein raud kjeledress var å sjå. Sjølsydd raud og kvit kjole og blazer i beige ullstoff var antrekket,

med skolens logo i raud felt sydd på. Russetur til Wien innebar ein kveld i operaen, og damene stilte i brokadekjole og høghæla sko, med tynne vantar og sjal.

Det var stor skilnad på klede til ulikt bruk. Gymtøy var t.d. bare til bruk i gym-salen, til nød ute på joggetur. Ein frimodig dansk gymlærer gikk på byen i treningsdrakt, og ho fekk påtale av rektor!

Russetur til Wien 1962. Besøk i Wiener Staatsopera krevde finstas, og det hadde vi greidd å skaffe oss, arva, sjølsydd eller ferdigkjøpt. Randi, Jon Ole og Grete.

Den same læraren arrangerte offentlig «gymnastikopvisning» med oss elevane, etter dansk tradisjon. Og vi sydde, kvite drakter i bomullstoff, som ei tennisdrakt, som gikk så vidt nedafor stussen. Kvit truse og kvite sokkar. Det antrekket var det heller ikkje alle foreldre og eldre lærarar som likte, det var på grensa til det upassande.

Studietid

I studietida i Oslo på 60-talet var det to viktige tidspunkt i året, – bortsett frå eksamen –, og det var når studielånet kom i september og i januar. Da var det å gå på utsal og handle, noen klede, men framleis mest stoff, til å sy av sjøl. Det var helst *kjolar* vi sydde, bukser og yttertøy kjøpte vi nå ferdig. Det gjaldt å bruke omtanke, for å få til noe som kunne passe i hop. Impulskjøp var ikkje i tankane våre.

Før eg skulle til Paris og studere fransk vårsemesteret 1964 sydde eg meg ermelaus lindegrøn kjole i prinsessefasong med forajakke. 17. mai tok eg den på, og den hang som ein sekk, – dårlig kantinemat blanda med heimlengsel hadde fjerna mange kilo.

På lesesalen og i auditoriet gikk vi framleis mest i skjørt, og i kjellaren var det garderobedamer som tok imot kåper og frakkar, dei var av bomullspoplin eller ull alt etter årstida, og måtte *henge* og ikkje ligge i ein tull bak på stolen slik ytterklede kan nå for tida. Til innebruk var det også småsko, så damene tok støvlettane våre òg, det vart mange tunge løft. Dei tok òg imot strømper til oppmasking, om ei maske hadde rakna, kunne vi få reparert strømpa for ein ganske billig penge. Strømper var dyre, så det var ikkje snakk om kjøp og kast.

Sommardag i Vigelandsparken 1963, med besøk av mor og mormor. «Bessa» brukte aldri korte kjolar, ho vart vaksen før skjortekanten forlet okla. Mor har kortare kjole, og begge har hatt, det måtte ein ha for å vere påkledd i byen. Inger Helene i trengt skjørt og cardigan, og kvite vantar, det var siste mote. Randi i sjølsydd kjole og russeblaseren frå i fjor, utan distinksjonar.

Vaksen dame i arbeidslivet

Da eg som nyutdanna lektor begynte på Tynset Gymnas i 1970, var framleis tanken på å *spare* så sterk at eg handla på sal, fann noe som kunne gå an, i staden for å kjøpe det eg helst ville, sjøl om eg vel hadde hatt råd til det da. I løpet av 70-åra flytta skjør-

tekanten seg opp og ned med 20-30 cm i slengen, og vi følgde med, til forarging for eldre folk, og for somme elevar, som ikkje likte at lærarar oppførte seg som anna folk. Det var Vietnam-krig, flower power og protestsongar, og dei slake bølgene av hippetida slo inn her òg. Buksene fekk sleng, og eg hadde tunika i indisk bomull, og ein med eit fargesterkt motiv på. Det vart kommentert av rektor, men eg fekk ikkje forbod! Ein svart tekkelig skjorteblusekjole pynta eg med eit fargerikt vevd band frå Guatemala («etnisk»), og ein kollega sa: Det var da veldig så fargeglad du var i dag! Framleis gjaldt det strenge kodar for oss bak kateteret, og dongeri var utenkjelig, ennå ei stund.

... og som pensjonist

I vaksen og godt vaksen alder ser eg jo at ein framleis til ein viss grad er påverka av mote, sjøl om ein ikkje er den første til å kaste seg på nye trender. Ei viss form for mote vil vel alltid finnast, det heng saman med vårt behov for å høre til, vere ein av flokken, – eller skille oss positivt ut. Min generasjon har opplevd ei utrulig utvikling, også når det gjeld klede. Frå mangel og rasjonering til ein overflod ingen kunne ha tenkt seg for seksti år sia. Og ingen vil vel tilbake til rokken og vevstolen for å skaffe seg klede. Nå har vi varme og funksjonelle klede til all slags bruk, – klesskapa blir for små i mange hus.

Samtidig byr det meg i mot å sjå korleis vi bruker og kastar, utan å tenkje på arbeidsforholda for dei som syr kleda, eller korleis t.d. produksjonen av bomull trugar grunnvatnet mange stader, og dermed gjør livet vanskeligare for folk. Vår bruk og kastleiding går hardt ut over miljøet, og er lite solidarisk med folk i fattigare land. Å sjå velståande ungdommar i dyre, ferdigfillete

bukser provoserer meg. Fattigfolk for eit par generasjonar sia sette si ære i å *ikkje* gå fillete, og nå kan vi pynte oss med fattigdommen. Det smakar ikkje godt ...

Velstandsutviklinga har eg og min generasjon nytt godt av, men nå trur eg at vi står, eller bør stå, ved eit vegskille. Kloden toler ikkje lenger vårt overforbruk. Om vi hadde færre og dyrare plagg, plagg som varar lenger, ville det kunne hjelpe miljøet, iallfall litt. Og vi ville kanskje sette større pris på dei plagga vi har, og kunne bruke meir energi på viktigare ting enn mote.